

Posudek oponenta na disertační práci Mgr. Lukáše Bozděcha

Změny reprodukčního chování obyvatelstva na počátku demografické revoluce (na příkladu Staňkova)

podané roku 2019 na Katedře demografie a geodemografie PŘF UK

I. Stručná charakteristika práce

Práce Lukáše Bozděcha prohlubuje poznání reprodukčního chování obyvatelstva českých zemí v 19. století zpracováním sondy založené na využití dat církevních matrik západočeského městyse Staňkova. Výběr lokality i zvolená výzkumná metoda (rekonstrukce rodin) umožňuje autorovi podrobně sledovat rozdílné reprodukční chování jednotlivých sociálních vrstev na příkladu nevelké, ale zajímavé lokality, zasažené procesem industrializace (lokálních rozměrů). Sledováním sociálního aspektu reprodukce je Bozděchova práce v rámci české historické demografie zcela originální.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Práce je nepochybně přínosná a podnětná. Autor dobře zvládl metodická pravidla rekonstrukce rodin z matričních záznamů (jejichž samotná četba klade na nehistorika značné nároky) i pravidla demografické statistiky. Osvětlení širších ekonomicko-sociálních souvislostí demografického vývoje 19. stol. prozrazuje dobrou orientaci v základní historické literatuře. Práci poněkud devalvují dva metodické prohřešky (ne zcela ujasněná axonometrie povolání a vymezení nestejně délkou sledovaných časových intervalů), nikoliv však základním způsobem.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

Práce je psána srozumitelně, je promyšleně a přehledně strukturována. Autor se nedopouští pravopisných chyb (s výjimkou interpunkce) ani jazykových neobratností. Poznámkový aparát odpovídá existujícím pravidlům (s výjimkou nesprávně a nejednotně citovaného názvu domažlického okresního archivu). Ocenění zasluhuje i dobrý styl, díky němuž suchá data statistiky neubíjejí pozornost čtenáře.

Svou disertací navázal autor na svou magisterskou práci, která rovněž podávala obraz populačního vývoje Staňkova, ovšem na základě agregativního zpracování anonymních matričních údajů. V předložené disertaci autor použil složitější a časově mnohem náročnější metodu rekonstrukce rodin, opírající se o jmennou excerpci pramene. Na základě takto získaných údajů pak důkladně osvětluje jednotlivé problémy vývoje sňatečnosti, plodnosti a kojenecké úmrtnosti v daném období a získaná data se snaží srovnávat s (nečetnými) analogickými dosud publikovanými lokálními sondami (které ale vesměs nereflktují sociální diferenciaci sledovaného vzorku obyvatelstva). Autor si přitom je vědom toho, že zvolený vzorek vzhledem k relativně malému rozsahu i specifickému charakteru zvolené lokality a použitým pramenům nemůže být zcela reprezentativní a na několika místech na to upozorňuje. Výklad je systematický, promyšlený, dobře strukturovaný. Provedená statistická šetření svým obohacením o sociální aspekty mají v naší historické demografii průkopnický charakter. Dokládají vcelku dobré zvládnutí zvolené metody a prohlubují poznatky celozemského charakteru.

K práci mám ale i několik kritických připomínek. V kapitole věnované historii Staňkova bych uvítal větší zřetel k specifikům vývoje každé z jeho dvou částí (vsi a městyse). Autor sice o faktu informuje, ale v dalším výkladu bere Staňkov jako jednu lokalitu, aniž by to výslovně uvedl, což by mohlo někoho zmást. Právě Staňkov totiž nabízel zcela jedinečnou příležitost zjistit, do jaké míry se odlišný právní i ekonomický charakter obou částí případně odrazil v rozdílném reprodukčním chování jejich obyvatel, zejména v prvních desetiletích 19. stol.

Pozitivem práce nesporně je, že autor podává stručný přehled ekonomicko-sociálního vývoje českých zemí v 19. stol., umožňující lépe pochopit sledované změny demografického charakteru. Autor, přestože není školený historik, tu prozrazuje vcelku dobrou orientaci v zahraniční a domácí odborné literatuře. Nicméně bych upozornil i na některé opominuté tituly. Pokud jde o populační vývoj, mám na mysli především monografii L. Nesládkové o reprodukčním chování na jižní Moravě do roku 1850, z cizích prací pak český překlad přehledu populačního vývoje Evropy z pera M. Livi Bacciho a velmi instruktivní příručku rakouského historika Josefa Ehmera o vývoji obyvatelstva v 19. a 20. stol., podrobně rozebírající zejména problematiku demografické revoluce. V podkapitole o stadiích ekonomického vývoje se pak autor až příliš spolehl na syntézu Machačové-Matějčka, nepochybně vynikající, ale přece jen v některých pasážích zpochybnovanou současnou literaturou. Např. rolnický způsob života v tradiční společnosti měl v raném novověku přece jen své zvláštnosti, nebyl tak „naturální“, jak autor předpokládá (např. v otázce peněz, zapojení do trhu, sledování zisku atd.). Tam, kde se autor dotýká migrací, pak marně hledám zmínku o vystěhovalectví, jež bylo jedním z podstatných rysů populačního vývoje v 19. stol.

K použité metodice mám dvě kritické připomínky. Prvá se týká sledování statistických dat po desetiletích. Autor volil jako zvolené období léta 1800-1900, v důsledku čehož má poslední interval nikoliv 10, ale 11 let. Pokud přitom autor srovnává získané údaje v absolutních číslech, je tím obraz 90. let poněkud zkreslen. Přitom 90. léta bývají považována v mnoha ohledech populačního vývoje za klíčová. Druhou chybu spatřuji v nedostatečně promyšlené taxonomii povolání. V práci jsou do skupiny „řemeslníků“ řazeni např. hrobník nebo hadrník, ne zcela promyšlené je i řazení do skupiny dělníků v zemědělství (např. jsou sem automaticky řazeni nádeníci, ač ti vůbec v zemědělství pracovat nemuseli, nebo kleštec dobytka, což bylo samostatné povolání)). Jde ovšem jen o několik jedinců, navíc pochybené případy se do značné míry vyrovnávají. Dodávám, že skupina „ostatní“ je poněkud matoucí, jednostranně zdůrazňuje vzdělání a zámožnost a pomíjí naopak jedince řadící se spíše k chudině. Podobně jako v případě nestejných velikostí intervalů i v tomto případě je na použitých kriteriích závislý celý další výklad. Je ovšem pravda, že případný přepočet všech údajů by asi nepřinesl žádné podstatné změny, vzhledem k nevelkému rozsahu zkoumané sondy by ostatně nemusely být ani přepočtené údaje zcela reprezentativní. Nicméně považuji za nutné na obě sporná místa, na nichž je do jisté míry závislý celý další výklad, upozornit.

Jak již bylo uvedeno výše, centrální část práce je založena na samostatném empirickém výzkumu, jehož výsledky slouží jako základ závěrů práce. Není rozhodně kompilátem ani plagiátem, poznatky získané z vlastního výzkumu i z odborné literatury jsou syntetizovány v nový organický celek.

IV. **Dotazy k obhajobě**

Doktorand by se měl během obhajoby především vyjádřit k podnětům vyplývajícím z oponentských posudků. Šíře by zejména měl promluvit o rozdílech populačního vývoje Staňkova Městysu a Staňkova Vsi.

V. **Závěr**

Jako celek považuji práci za zdařilou. Splňuje podle mne požadavky kladené na disertační práce, doporučuji ji k obhajobě a předběžně klasifikuji jako prospěl.

V Praze 15. srpna 2019.

Prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.